

اولكە مىزدە يىڭى يىل قوتلاملار يىندان اۇرنىكلر

اولكە مىزدە يىڭى يىل قوتلاملار يىندان اۇرنىكلر

كوندوزلرنى قوياشسىز، كىچە لرنى دە آى ويولدوزسوزقىلىپ، يىراوستونو اۇرە ب آلغان قارىبرلە ياغمىريوكلوگ قارا بولوتلارنىڭ ياواش ياواش آزالىشىنى، قىش آيلارنىڭ سوغوق واوزون كىچە لرى بىرلە آيىاس كونلرىنىڭ آداغىنى، كون بىرلە تونونگ تىنگلىشمە سىنى، قىش بۇيو اوخلاپ قالغان بارچا تىرىگ بارلىقلارنىڭ قايتادان اويغانىشىنى، آپاق قارىبرلە قالىن موزلارايە ياپىلغان تاغلار بىرلە چۇللردە، قارآستيدان كۇك مئىسلىريانىدا تورلوك تومىن بۇياقلىغ چىچىكلرنىڭ كۇكتىرىپ چىقىشى و اۋسوب آچىلىشىنىڭ سئوينچىنى بىرىچى يىڭى يىلدىر. باشقا بىر آيتىشلا، ايچىندە ياشام كوچو بۇلوب

تئىندە تىرىگلىگ اومودو تاشىغان يىريوزوندە كى بارچا بارلىقلاراوچون يىڭى يىل، قىش

بۇيوسۇغوقتان موزلانغان ياشام اومودلارنىڭ قايتادان اويغانىچى وتىرىگلىكىنىڭ

اۋلومسوزلوگونوبىلدىرگىن اومودلارائىلچىسى دە دىر. بول سئوينچ بىرلە اومودلارائىلچىسىنىڭ

كىلىشى، اوچو بىلىنمىگىن اۋتگىن چاغلاردان بىرى تورلوك يىر كئسىملىرىندە، آيرىم اولوسلار بىرلە

كىشىلرتۇپلوموندا تورلوك تورلوك تۇيلار بىرلە بايراملارلا قوتلانىپ كىلمىكتە دىر. تورلوك اينانچلارغا

(۱) باغلىغ تىگىرلر (۲) يانىندا، شۇيلە تۇيلار بىرلە بايراملارو شونونگ دىك ياشام توزوگلىرى (۳)

آنگلامىندا (۴) ياراتىلغان باشقا كئلىنكىلەر (۵) بىرلە تۈرە لىر(۶)، بارچا اولوسلار ياشامىنىڭ
اوستقورماسى(۷) بىرلە معنوى بايلىغىنى ياراتقان اولوغ واونوتولماس تىگىرلىرى. بىرياندان،
ياشامىنىڭ تورلوك بۇيوتلارنى(۸)آنگلاتقان ويا باشقا بىرسۇزبىرلە آيتقاندا آنگلاتماغا چابالاغان
وباشقا ياندان دا تۇپلوم بىرلە ”مىن“ آراسىندا ويالىغوق(۹) بىرلە تۇغا(۱۰) آراسىندا بۇ چىقارپ
اينىغىلىقلاربىرلە قارشىتلىقلار(۱۱)ياراتىچى سۇراغلار بىرلە قىيىنچىلىقلارغا يانوت(۱۲) تاپماق
اوچون كورۇشكە نائىنە شو تىگىرلىرىلە تۈرە لىر، اولوسلارنىڭ اولوسلۇغ كىملىگى(۱۳) بىرلە
آينىقسالىغىنى تامغالاوچى آراجلار(۱۴)سانالادىلار. يىنگى يىلنى قارشىلاش وبول قارشىلاما
آقىمىندا قورولغان تۇيلاربىرلە قوتلامالارشويلا تىگىرلىرىنىڭ بىرۇلوموسانالادىلار.
بىريرىندە ن ايراق(۱۵) توشوب، آيرى اولكە لىرىلە آيرى يۇنتىملىردە(۱۶) ياشاماقتا بۇلغان بويوك
تورك اولوسوغا باغلىغ تۇپلوملارنىڭ كۇپوندە ”ئىرگىنە قۇن“ بايرامى آتىغا تانىلغان يىنگى يىل
قوتلامالارى، چۇق ائىسكى چاغلاردان بىرى، دىمىك مىنگىلىلدىن بىرى تورلوك تومىن تۈرە لىر(۱۷)،
اۋيونلارويوكونچىلەرلە(۱۸) اۋتكىزىلىپ كىلمىكتە دىر. بو يازىت نىڭ(۱۹) آنا آماجى(۲۰) يىنگى يىل
قوتلامالارنىڭ كىچمىشىنى ياروغلاما اۋرئودا، بول قوتلامالارنى بىللى بىرتورك تۇپلوموندا، دىمىك
يازارنىڭ تۇغولوب بويوگىن آنا يورتو گونى تورك ايلى(۲۱) نىڭ بىركىچىك بۇلگە سى بۇلغان
سىرپولە، قانداق اۋتكىزىلىشىنى ايزلىب، كۇزدە ن كىچىرئىك واۋنواۋقوچولارغا سونماقتىر.(۲۲)
يوقارىدا آتى توتولغان كىنتتە ياشايدىغان توركلرنىڭ آراسىدا يىنگى يىل قوتلامالارى، يىنگى
يىلنىڭ كىلمىسىندە ن كونلرآلدىن دان باشلانىپ ويىل باشىندان ائىگ آزى تۇرت هفتە سۇنغرا
گىچە سورە ردى. سىرپولە، يىنگى يىل كىلمىستىن آلدىن اۋى خانىملارنىڭ چۇقلوغو، تاملارنى
چىقارپ، ھىريانىنى آرىتادىلار و بوتون قىش بۇيوايگە لىرىنى سۇغوقتان قوروغان تاملارداكى
ساندالى اۋچاقلارنى كۇموب، اولىلارنىڭ تۇرت يانىنى شىپىرىپ آرىتادىلار وقىش بۇيو قوللانيلغان
اۋچاقلارنىڭ بۇزولغان يانلارى بىرلە كىتىكلىكلىرى شوبالادى. يىنگى يىلنىڭ كىلىشىدە ن اۋىڭ
قىلىنغان بويىشلردە ن باشقا، يىنگى يىل قوتلامالارنى بىش بۇلومگە كۇرئىك كىرە ك:

۱- يىنگى يىل آشى:

يىنگى يىل كۈنۈ، تانغ آتار آتماس خانىملار تورۇب يىنگى يىل آشى پىشىرماغا باشلايدىلار. ھەرايە
اۋز كۈچۈگە كۆرە وتاپغانىنى پىشىرادى كى، يىنگى يىل آشى پالاۋ، سوت پالاۋ، كىچىرى، آشپالاۋ،
پارغاللىغ آش، حلوا وشولارغا اۋخىشاش كۇپراق قويۇغ آشلاردان بۇلادى. اۋىلدە پىشىرىلغان آشلار
تاباقلارغا سوزۇلۇپ مسجدگە آلىپ بارىلاردى، اۋرغا كىلگىن كىشىلەر كىلتىرىلگىن آشلاردان يىگىندە
ن كىيىن دعالار اۋقۇلۇپ وتىنگىدە ن، اولوس بىرلە اولكە اوچون ياخشىلىق ومۇللوق تىلنىلىرىدى.
اۋىلدە ن آش سوزۇلۇپ كىلتىرىلگىن تاباقلارغا تورلوك تورلوك آشلاردان آز آز قۇيۇلۇپ، اىگە لرى
اۋىلرگە آلىپ باراردىلار سۇنغرا شۇآشلارنى اۋى خانىملار بىرلە اۋىدە كى بالالار يىئىردىلر.
يىنگى يىل آشىنى يىدىگىن كىيىن، كىتتە كىچىك يىنگى ويدا يولغان اوستوباشلارنى كىيىپ،
اۋىدە ن تىشقارى چىقاردىلار ھەركىشى اۋزىشىغا كۆرە، دىمىك ياشىتلار بىرلە بىرلىكتە كۈن
كىچىرە ردىلر. كۈنلر آلدىن سامان بىرلە قايناتىلىپ پىشىرىلغان سارىغ، سۇغان (۲۳) پوچاغى بىرلە
قايناتىلىپ پىشىرىلغان قىزىل، باشقا تورلوك بۇياقلارلا بۇيالغان يومورقالارنى اورۇشتۇرۇش دا
كۈنلر آلدىن باشلانىپ كۈنلرچە سورە ردى. كۇپو باقاللارنى كىيىپ (۲۴) نىنگ اۋىگۈدە يىگىتلر
تاختاب بىرىلرلىنىپ يومورقاسىنى آلىپ، تىشلارغا تۇقۇشتۇرۇپ اۋلار پوچاغىنىنگ قالىنلىغى بىرلە
كوچونو سىناب، ھەرىكىشى قارشى تامانىنگ يومورقاسىنى توتماغا كۇندۇرمىك اوچون
چابالانىردى. آيرىم كىشىلر دە يومورقا قاتارى اۋىناردىلار، بۇيلە كى اۋىن ويا اۋىدان آزاراق يادا كۇپراق
يومورقانى قاتار تىرە ردىلرواىكى كىشى دە ن ھەرىكى قارشى تامانىنى يومورقا توتماغا كۇندۇرمىگە
تىلپىنىردى. ائىگ سۇنغ قازانغان بارچا سىندىرىلغان يومورقالارنى آلاركىن، بايىترگىن كىشىلر ايسە
بارچا يومورقالارنىنگ پولونو اۋىتردىلر (۲۵). يومورقا اۋىونونىنگ آنا آماجى بىرىنچە سىنىق يومورقا
قازانىش ائىس، بىلكى اۋىونو قازانماق ائىدى.
آيرىم كىچىك بالالار ايسە پول قارشىلىغىندا، شوكۇنلردە اۋلار اوچون قورۇلغان اۋتون آتچالار يا دا
بويوك چارقلارغا مىنىپ، كۈنلرىنى سۇيىنرە ك كىچىرە ردىلر. قىزلاردا يىنگى كىيىملر كىيىنىپ،

ياقین خىسىملار بىرلە دوكانە لىرىنى كۆرمىگە كىتىدىلار. كىچىلدە ن(۲۶) بىر بۆلۈمۈ دە كىتىنىگ تىگىرە گىنى اۋرە ب آلغان تىپە لرگە چىقىپ، قۇرغاشىم، چوچوماما، قۇزۇگولۇ بىرلە باشقا چىچىكلار تىرىپ آخسام قورۇن اۋىلرىگە قايتاردىلار.

شونۇنگىگ، يىنگى يىل نىنگ اىلك كۈنۈدە، مزار شىرىف دە خىزىت عىلى (رى) نىنگ سىنلار يىنىگ(۲۷) بوردوزۇندا(۲۸)، قىزىل گۈل يادا يىنگى يىل بايرىغى كۆتىرىلەر. بول تۇرىنگە قاتىلماق اوچون اولكە نىنگ تۇرت يانىدىن مىنگلرچە كىشى بوكىتىگە كىلەرلر. يىنگى يىل كۈنۈ كۆتىرىلگە ن بو بايراق قىرق كۈندە ن سۇنغرا يىنە بىركىچىك تۇرىن آرقالى ايندىرىلەر. بول بايراق كۆتىرمە و يىنە ايندىرمە تۇرىنى بوكىتىگە سورۇپ كىلمىكتە دىر. بونۇ دا ايسلىتىش كىرە كى، ۱۳۴۰ نچى يىللار نىنگ آداغلار يىندا سىرپولنىگ تۇغۇسۇندا(كونچىقار يىدا)كى، كىچىك امام آتى بىرلە تانىلغان، يالاوا جىمىز(۲۹) خىزىت مىحمدىنىگ چىبىرە لىرىدە ن بۇلغان خىزىت يىلى بن زىد نىنگ سىنلار بوردوزۇندا دا بايراق كۆتىرىش باشلانمىشتى كى بوكىتىگە دە بوتۇرىن قىلىنىپ كىلمىكتە دىر. اونوتولماسىن كى، سىرپولدە كى بايراق كۆتىرىش يىلىنىگ اىلك كۈنۈدە ائىمىس، بىلكى تۇرت بىش كۈن سۇنغرا لار بۇلاردى.

۲- يىنگىلىگ:

اۋىلىنمە لرى اوچون سۇزلىشىلىپ نان سىندىرىلغان يىگىت قىزلار بىرلە يىگىت اۋغلانلار، دىمىك كىلىسى نىنگ كىلىنلر بىرلە كىيىنلر نىنگ، عايلە لرى يىل كىلمىستىن بىر قاق كۈن آلدىن يادا بىر قاق كۈن كىيىنراق بىر بىرلرگە ”يىنگىلىگ“ آتىغا آيرىم نىرسە لرنى آرماغان اۋلاراق يىبارادىلار. كىيىننىگ عايلە سى اۋز كىلىنلرگە ائىسكى چاغلاردا ”يىنگىلىگ“ دىب ساقىز قىلىش اوچون بىرايكى پاو قارامىندالاق، چوكورى، بىرىنچە قوبۇز(۳۰)، كۇزگو(۳۱)، تاراق، ساچقا قاداماق وتاقماق اوچون ساچ گۈللر، تاباقلار، قاشىقلار وشولارغا اۋخىشاش باشقا نىرسە لر يىبارادىلار. كىيىن تاماندىن يىبارىلغان ”يىنگىلىگ“ نىنگ بىركىچىك بۆلۈمۈ كىلىن نىنگ اۋزودە ن بۇلۇپ و قالغان بويۇك بۆلۈمۈ ايسە كىلىن نىنگ ياقىنلار بىرلە دوكانە لرىگە بىرىلدى.

كئلىن تامانى ايسە بونغا قارشىلىق اۇلاراق كيئوگە تاقى، بيرنيچە رۇمال بيرلە سامسا
ويشيريغان وبۇيالغان يومورقالار ييياراردىلار. كيئوگە ييياريلغان بول “ يئنگىلىگ ”لردە ن دە
بيريۇلومونو كيئو اۇزارقاداشلارى بيرلە دۇستلارغا بئره ردى.

۳- خاتىنلار بيرلە قىزلارنىڭ چارشىنبە كىزىملىرى:

يئنگى يىل كىرگەندە ن كئىن چارشىنبە كۈنلىرى، ياغمىرياغماغان قوياشلىغ كۈنلردە، ياشىغا
باقمادان خاتىنلاربىرلە قىزلار يئنگى كييملىرىنى كييىنىپ، اۇنگە ن پيشىرغان ماشلىغ ويا اتلىگ
سامسالارى، ايسپالاقلىغ يادا قابىرلە گەندەنە ليگ پوچىكلىرى، اييتىلگەن قوروغ قايسى غۇلونو،
قىزىل مئىز بيرلە آما يادا شىفتالى قوروغونو آلىپ، سىراسى ايلە سىنلىقلارغا بارىپ، كئلتىرگەن
آزوقلارنى باشقا تانىش بىلىشلىرى بيرلە پايلاشىپ، يىب ايچىپ، اۇىناب كولوب كۈن كىچىرە دىلر.
آيرىم بالالار يادا خانىملاردا ساتىش اوچون كئلتىرگەن سامسا، پوچىك، اييتىلگەن غۇلون و
مئىزلىرىنى اۇردا ساتادىلار. ايلك چارشىنبە كۈنو كيچىك امامغا بارىلسا، كئلىسى چارشىنبە كۈنو
ايسە كئتتە امامغا بارىلادى وسىرا ايلە بارچا سىنلىقلاردا تۇپلانىلادى.

بول كئلىنك، توركلرنىڭ ايسلامدان اۇنگكى اينانچلارىندان قالغان بۇلسا كئره ك، كى اۇنغا كۇره
تيرىگلر ائنگ آزى يىلدا بىرقاتلا اۇلوگلرنى كۇرمىگە بارىپ و اۇلار بيرلە بىرلىگتە كۈن كىچىرە ردىلر.
۴- سومئلىك تۇيو:

سۇمئلىك تۇيو دا يئنگى يىل قوتلامالارنىڭ بىرآنا بۇلوموسانالادى. يئنگى يىل كىرە ركىرمئس وبادا
اۇندان بيرنيچە كۈن سۇنغا خانىملار سۇمئلىك تۇيوقىلادىلار. خانىملا بئىللى بىرتىلىك واىستىك
اوزرە سۇمئلىك سالادىلار. ھركىم اۇزبايلىغى بيرلە كوچوگە كۇره بىرسىر يادا كۇپراق بوغدايدان
سۇمئلىك سالادى. بىركۈن سوودا اييتىلگەن بوغداى اۇن بيرلە اۇنتۇرت كۈن آراسىندا سومئلىك
بۇلوب يىتىشىدى. سومئلىك يىتىشتر يىتىشمئس قۇشونلار، خىسىملار، قارىنداشلار، تانىشلار
بىرلە دۇستلار سومئلىك تۇيوغا چاقىرىلادىلار. آيرىم خانىملار سومئلىك حلوانى پيشىرماق اوچون،
باغلادىقلارى تىلىگ واىستىككە كۇره، يىتى اۇيدە ن اون تىلىدىلر. آنجاق، بىرىلرى باشقا اۇيلردە ن

اون تىلىمىدە ن، يالغوزگىنە اۋز اولارىندىن پىشىرادىلار. سومىلىك بۇزوشقا ياقىن قارىنداشلاربىرلە قۇشنىلارقاتىلادىلاروبۇزوش آقىمىندا كىشىلىرىللى تىلىكلاروزرە كىلىسى يىلدا سومىلىك سالىشىنى اۋزبۇيۇنلارغا آلارلار. شوكىبى، سومىلىكنى بۇزىمادان آلدىن ”بى بى موشكول“ قىلىنىپ، دعالاراقۇلادى، قىزلار بىرلە خانىملار ايرىق (۳۲) اۋلاراق سومىلىك مىسىسىدان چىكىدىلر.

بۇزولغان سومىلىكتىن بىركىچىك بۇلوموايسە ياقىن قارىنداشلار، قۇشنىلاربىرلە تانىشلارنىڭ اۋىلىرىگە يىبارىلادى، كى اۋندىن اۋلار ”ياغلىغ كۇماچ“ و ”سومىلىك كولچە“ قىلادىلار. سومىلىك تۇبوغا چاقىرىلغان خانىملارآخشام قورون كىلىمىگە باشلايدىلار، آخشام ئىمىگىدە ن كىيىن كىلىگىن قۇشنىلاردان ايسىتىگىن كىشىلر سومىلىك پىشىرماغا ياردىم بىرە ركىن، قالغان قۇشنىلارايىسە كىچە نى”مىنچاق سالىدى“، اۋقوش ودىپ چالىش بىرلە اۋتىكزە دىلر. كىچە نىڭ يارىملارىدا پىشىغان سومىلىك حلواسى، اۋنغا ئىتى يانغاق تىشلىش بىرلە دىملىنىپ قۇيولادى. ”مىنچاق سالىدى“ ايرقىنىڭ بىراۋيون تورودور، كى ايسىتىگىن ھركىشى اۋزونونگ بىر اوزوگ ويا باشقا بىرنىرسە سىنى، اۋزو ويا بىر باشقا كىشى آتىغا نىت قىلىپ يارىم سوودان تۇلا بىر چاينىككە سالايدىلار. خانىملاردان بىرى بىر قۇشوغ آيتىغاندىن سۇنغرا، بىركىچىك بالا اوستو بىر رۇمال بىرلە ياپىلغان چاينىككە قۇلونوسالىب، اۋنونگ اىچىندە كى نىرسە لردە ن بىرىنى چىقارادى. بۇىلە چە شول آيتىلغان قۇشوق اۋنونگ ايرقى تانىلادى.

تانگ آتارآتماس قۇشنىلارايغاندىقتان كىيىن، ئىنە ساچاغلاريازىلىپ، كىچە دىملىنگىن حلوا دعالاراقۇش بىرلە آچىلادى وتاباقلارغا سوزولوب قۇشنىلارغا سونولادى وبوندىن اۋتە، قۇشنىلارغا اۋىلىرىگە آلىپ بارىش اوچون دە سومىلىك حلواسى بىرىلىدى. شونونگ دىك باشقا تانىشلاربىرلە قارىنداشلارغا دا سومىلىك حلواسى يىبارىلادى.

۵- اۋلوگىراوچون يىل آشى:

تىرىكلرقاتارىندا اۋلوگىلدە ئىنگى يىل قوتلامالارىندىن قوروق قالمايدىلار، بۇىلە چە اۋتىگىن يىل

آقیمیندا اۇلگىن كىشىلار اوچون دە يىل آشى بئریلە دى. يىل آشى بئرىش اوچون ياقىن قارىنداشلار بىرلە خىسىملاروتانىش بىلىشلىرىل آشى بئرىچى عايلە نىنگ اۇيوگە يىغىلىپ، ھەركىم كوچوگە كۆرە ماشلىگ سامسا پىشىرادىلار. يىل آشى اوچون پىشىرىلغان سامسالار قارىنداشلار، تانىشلاربىرلە خىسىملارنىنگ اۇيلىرىگە، اۇلارنىنگ سانىغا كۆرە قۇشا سانغا يىبارىلادى. كۆرولدوگو كىبى يىل قوتلامالارى، بىللى بۇلماغان چاغلاردان بئرى توركلرنىنگ آراسىندا، يالغوزگىنە بىرايكى كونلوگ بايرام بۇلوب قالماي، بىرايكى آيغاچا سورگىن و تۇپلومونىنگ ھەربىر كىسىمى اوچون آينىقسا قوتلامالارنى قاپساغان بايراملاربىرلە تۇپلارنىنگ تۇپلومودور. يىل بىرلە ايليشكىن و ”مىنچاق سالىد“لاردا اۇقولغان قۇشوغلاردان بىرىنچە اۋرنىك بىرلە بويازىتنى چىكىكلىب(۳۳)، يىنە بىرقاتلا يىلنى يىلىنگىزنى قوتلوغ بۇلسون دىمىن.

كىچكىنە دىوالچادان تايىب توشتوم
قۇلومدا آلتىن قاچى بىخىمىل پىشتىم
بىخىمىل پىشكىن قۇللاريم بىندى باشقا
بوخارا كىتكىن آغام آتى قاشقا
آتىنىنگ قاشقالىغى تىنگە چە دىر
اۋزونونگ سىلطنى بىگلرچە دىر

*****

تام اوستوده تاغارا تۇنتىردىلر
آغا جانىم يىتتى دىب آختاردىلار
آغاجانىم يىتكىنى يالغان ائكىن
يىنگە جانىم قۇينودا ياتغان ائكىن

*****

سوونو كۆرونى نى موقامغا آقادى

يارنى كۈرۈنگ پىنجىرە دە ن باقادى
بىر باقىب ايكى باقىب خۇش ياقادى
قايرىلىپ قلم قاشىنى قاقادى

*****

سوو كىلر سوزوككىنە
قۇلومدا اوزوككىنە
اۇندا دا بىرياريم بار
سىزدە ن دە نازىككىنە

*****

قابقارادير كىكلىگىمنىڭ كۈزلىرى
تۇپا تۇغرو اۇلتوروتى اۋزلىرى
يورە گىمنىڭ سۇزونو آيتالمايمان
اۋگو بۇلسا، آنغلاب آلسىن اۋزلىرى

*****

آق ايپىك بورىنخىدە ن تۇنونگىز
جوهرجانىمدان اۋتكىن سۇزونگىز
سۇزونگوزگە سۇز قايرانگ دىبىدىم
نى قىلاى قۇنوق كىلىپ سىز اۋزونگىز

*****

يىنگى يىل يۇلدان كىلير گوللرساچىب
قارايلە سۇغوق كىتتير يورتان قاچىب
كىل تىرتىلىگ قۇرغاشىم تاغ سىرتىدان

اۋچايلىق قوشلار كىيى قانات آچىب

*****

چوچوما ما چىچىڭگى كۆك يانادى

ياراۋچون تاقى تىكتىم قۇل قانادى

قاناسا دا قاناسىن پارماقلا رىم

يىغلا سام سئو رى رىم اويغانادى

دوكتور ع، م، تاشقىن

بئىرلىن، ۲۰۰۹/۳/۱۹

* اۋز تىللىمىزدە يازىش اوچون بوگونگە چە قوللاندىغىمىز عرب الفباسىداكى اونلورنىڭ يىتتە رىسىزلىكى يۈزۈندە ن آنا تىللىمىز كۆپ يارالانغاندىر. اونغا اويغون بىر يىنگى الفبانىڭ ياراتىلىپ ايشلە تىلگە نىگە چە، اونونگ بويۇزدە ن يۈزلىرىل دان بئىرى آلغان يارالارىنى آيۇلسا دا سارماق بىرلە اونو توغرو تۈزۈگ يازىب اوقوماق وبالالارىمىزغا اۋگرە تمە ك اوچون سۇزلىردە بولغان بارچا اونلورنى يازىلىشىنى توغرو كۆردۈك. آنچاق، بول الفبادا بارچا اونلورنى كۆرگۈزۈچۈ چىزىقلار بولمايدىغى اوچون اىستە دىگىمىز آماجغا تولۇق ائرىشمە سە ك دە، بويۇلغا كىتمە گە چابالاندىق. تىللىمىزنىڭ توقوز اونلوسونوقويۇداكى بئش چىزىق بىرلە يازغانمىز:

— اوزون آ- الف) سۇزىونىڭ باشىندا: آق، آش، آغىز، آلماق، آتماق، آسماق، آچماق. ب) سۇزىونىڭ اۇرتاسىندا: ساچ، قاش، قاز، قار، تاغ، ياغ، تايانماق، قىينماق، ياساماق. پ) سۇزىونىڭ آداغىندا: آتا، آنا، آغا، آپا، قىسقا، بارچا، آلما، ساتما، قۇيما، آتما، يوپقا، بالا.

— قىسقا ا- الف) سۇزىونىڭ باشىندا: اكە، انە، انچە. ب) سۇزىونىڭ اۇرتاسىندا: كىلىمىك، ايشىنىچ، ائىك، تىلىمىك. پ) سۇزىونىڭ آداغىندا: كىلىمە، كىسمە، اينمە، ايملە، تىلە.

— قىسقا ا- الف) ائركىك، ائش، ائسكى، ائسىمىك، ائتمىك، ائس. ب) سۇزىونىڭ اۇرتاسىندا:

يئمىك، تىگمىك، تىگىرىك، تىلبە، چىكىك (نقطة)، چىكورىگە (ملخ). پ) سۇزىنىڭ ئادىغىنىدا: بو اولو سۇزىنىڭ ئادىغىنىدا بۇلماس.

— قىسقا و اوزون اى- الف) اينانچ، ايق ايق، ايرق (فال، كاهنلىك)، ايسىتماق، ايلك، ايش، ايت، ايسكىمىك، اىچمىك. ب) سۇزىنىڭ ئورتاسىنىدا: قىش، قىز، قىسماق، قىيىن، تىل، تىكمىك، بىلمىك. پ) سۇزىنىڭ ئادىغىنىدا: يازى، باسقى، يىلقى، تىشى (مادە حيوان)، تىلكى، بىلگى، اىچكى، ايلگى.

— قىسقا واينىگىچكە اؤ- الف) اؤت، اؤتاق، اؤن (۱۰)، اؤتورماق، اؤد (وقت، زمان)، اؤتمىك، اؤپمىك. ب) سۇزىنىڭ ئورتاسىنىدا: قۇل، قۇچقار، بۇلماق، تۇي، تۇيماق، قۇيماق، قۇل، تۇرت، كۇل، چۇل، تۇش، بۇلمىك، يۇنمىك، تۇكمىك، كۇك. پ) سۇزىنىڭ ئادىغىنىدا: بو اولو سۇزىنىڭ ئادىغىنىدا كۇرونمىس.

— اوزون واينىگىچكە او- الف) اون بوغداى اونو، اوچ (ئىرسە نىنگ اوچو)، اوچوز(ارزان)، اوچماق، اورماق، اوچ (۳)، اوست، اوزولمىك اوزمىك، اوركمىك. ب) سۇزىنىڭ ئورتاسىنىدا: چوقور، قوروغ، اۇقوماق، قۇروماق، يوگورمىك، كوچ (قوت)، سورمىك. پ) سۇزىنىڭ ئادىغىنىدا: قۇرقو، تۇغرو، اويغو، كولگو، كۇزگو، اۇزگو.

سىرالانغان سۇزىلارنىڭ اچىقلاماسى:

(۱) اينانچ: عقيدە، دين، آيين.

(۲) تىگىر: قيمت، ارزش، بها.

(۳) توزوك: قاعدە، دستور، قورال.

(۴) آنغلام: معنى، مفهوم، فهم.

(۵) كىلئىك: عنعنات، عرف.

(۶) تۇرە: اخلاقى قوراللار.

(۷) اوستقورما: زيربنا.

- (۸) بۇيوت: بعد، جەت.
- (۹) يالينغوق: انسان، بشر.
- (۱۰) تۇغا: طبيعت.
- (۱۱) قارشيت: ضد.
- (۱۲) يانوت: جواب، پاسخ.
- (۱۳) كيمليگ: هويت.
- (۱۴) آراج: وسيله، اسباب، افزار.
- (۱۵) ايراق: اوزاق.
- (۱۶) يۇنتتيم: اداره، حاكميت.
- (۱۷) تۇرئ: مراسم، تجليل.
- (۱۸) يوكونچ: عبادت.
- (۱۹) يازيت: نگارش، نبشته.
- (۲۰) آماچ: مقصد، هدف، نشانه، قۇش آيداشنينگ بيرآراجى.
- (۲۱) گونئى تورك ايلى: جنوبى توركستان.
- (۲۲) سونماق: تقديم ائتمك، عرض ائتمك.
- (۲۳) سۇغان: پياز.
- (۲۴) كئپيت: دوكان، مغازه، كئپه.
- (۲۵) وُتتمك: تۇلئمك، پرداختن.
- (۲۶) كئنج: جوان.
- (۲۷) سين: قبر، مزار.
- (۲۸) بوردوز: باغ، بۇستان.
- (۲۹) يالاواچ: پيغمبر، رسول، انلچى.

(۳۰) قوبوز: چنگ.

(۳۱) كۆزگو: آئینه.

(۳۲) ايرق: فال.

(۳۳) چنكيك: نقطه.

دوكتور ع، م، تاشقین